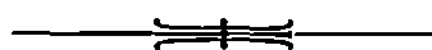
CĂPITAN ALEXANDRU I. LUPAŞCU
DIN ARTILERIE

DIN FUGĂ

LA

CONSTANTINOPOL

BUCUREŞTI
Tip. „UNIVERSALA" IANCU IONESCU, Str Covaci 14
— 1913 —

DIN FUGA LA CONSTANTINOPOL

Era în ziua de Joi 2 August 1912, la ora 11 $^1/_2$ seara, când comandantul vaporului *România*, dădù semnalul de plecarea vasului din Constanţa, pentru Constantinopol. Noaptea fiind întunecoasă, vasul fù desprins dela cheiu şi condus afară din raza portului încet şi cu multă precauţiune; dar, odată ajuns la larg, a fost pus „pe drum“ cu viteza maximă.

Oboseala şi întunericul ce ne încingea numai între cer şi apă, nu-mi producea destul farmec; totuşi, am stat mult timp afară, tocmai sus, la comandă, urmărind cu o deosebită atenţiune lupta titanică şi obositoare, d'intre cele două forţe uriaşe ale naturei „puterea aburului“ şi „rezistenţa“ furioasă a valurilor mărei.

Nimic nu se vedea de jur împrejurul nostru, nimic nu se auzia, afară de opinteala surdă a maşinelor şi sgomotul produs de spargerea valurilor în prora vasului.

După un timp, comandantul retrăgându-se, a rămas pe comandă numai ofiţerul de cuart şi pilotul cu privirea fixă la acul busolei şi cu mâinele pe roata de cârmă.

Doamne, ce impresiuni grozave îţi face călătoria pe mare, într'o noapte întunecoasă şi având

vântul în proră !.... Nu erà pentru prima oară când călătoream în largul mărei şi cu toate acestea inima-mi bătea de emoţiune şi bucurie ! Emoţiune, când mă gândeam ce jucărie însemnà vaporul cu noi, toţi călătorii, în faţa imensei mări, mai ales atunci când ea ar fi căzut în turbare, sau când fatalitatea ar fi adus vr'un defect ireparabil la maşine, sau la cârma vasului ! De bucurie, căci cu cât comparaţiunea ce făceam ducea la un contrast mai mare, care mă făcea să întrevăd posibilitatea celor mai grozave tragedii, cu atât mai sus vedeam voinţa, energia şi geniul omenesc şi cu atât mai clar și mai adânc priviam în sufletele bravilor marinari, cari luptau contra capriciilor mărei şi în special a comandantului vasului, care de fapt, are în mâna și în răspunderea sa morală, atât vieaţa călătorilor cât şi siguranţa vasului, de care este legată onoarea sa. Căci, dacă unui comandant de vas, îi este uşor să-şi conducă vasul cu ajutorul hărţei şi a busolei, apoi, mare trebue să-i fie sufletul şi inima atunci, când şi una şi alta din .aceste artificii ştiinţifice, nu mai au nici o valoare în faţa tempestei și a turbatelor valuri, care în miez de noapte şi cu o furie nebună, se deslănţuiesc asupra vasului său, spre a-l arunca pentru vecie.... în adâncitul fund al mărilor !....

— Cu aceste impresiuni şi reflecţiuni, m'am coborât în cabina mea; iar a 2-a zi, Vineri, pe la ora 9 dimineaţa, eram iarăși sus, la comandă !

Ziua erà frumoasă, căci soarele își scălda pletele de aur, în valurile spumegânde ale albastrei mări, pe când o adiere dulce, ce venea din „proră“ îmi gâdilea fruntea şi obrajii.

De jur împrejurul meu, cât cuprindeai cu ochii, nu vedeam decât cer şi apă; totuși, nu mă mai săturam de privit, căci tocmai această simplitate

şi monotonie a peisajului, îmi da o impresiune cu totul nouă şi aparte, care eşia din cadrul obişnuit, de toate zilele.

Şi pe când aerul dulce şi curat îmi umplea pieptul cu sănătate şi sufletul cu voioşie; pe când rechinii apărând—din când în când—la suprafaţă, alergau în salturile lor nebune spre vapor, agitata şi frământata mare, rostogolindu-se în nesfârşite valuri, părea că mă priveşte şi 'mi şopteşte cu semeţie: „Omule, călător în lume! Pleacă-ţi „fruntea şi genunchii în faţa măreţiei şi veşniciei „mele! Du-te, atom desprins din nemărginit, care „nu poţi cunoaşte tainile în care mă adâncesc şi „spune semenilor tăi că m'ai văzut frumoasă, vo- „luptoasă, liniştită şi plină de graţii ca o mireasă; „dar grabeşte-te, fugi pe uscatul tău strâmt şi „conrupt, căci vai de tine.... de te va surprinde „furia-mi crudă şi nemiloasă ce încă dela crea- „ţiune zace în sufletul meu!“...

— Pe la ora 11 $^{1}/_{2}$ a. m., fui cuprins de o dulce emoţiune, căci la orizont începù să se zărească intrarea în „Bosfor“; acel Bosfor, despre care citisem atât de frumos; acea splendidă panoramă, pe care o văzusem în toată întinderea ei, în nişte tablouri-fotografii la birtul „Vretos“ din Galaţi şi pe care o visasem, de atâtea ori!....

„România“, înaintà mereu cu toată iuţeala, aşà ca în mai puţin de o oră, eram la intrarea „Bosforului“.

Incă dela intrarea în strâmtoare, se desfăşoară ochilor călătorului, o nesfârşită panoramă, a cărei sublimitate, măreţie şi feerie, se pronunţă şi se nuanţează pe măsură ce el înaintează.

Ambele maluri ale Bosforului, la început mult depărtate unul de altul, se apropie pe nesimţite până la 1 klm. Pe malul stâng — cel asiatic — se

ridică în amphiteatru, printre verdeață și plantațiuni, „Scutari“, cu frumoasele lui clădiri și castele și care se întinde până departe pe țarmul mării de Marmara; iar pe malul drept al Bosforului, împodobit și el de plantații, se întinde în toată splendoarea lui, Constantinopolul propriu zis, cetatea lui Constantin cel Mare Impăratul Bizanțului, cu vilele și castelele lui superbe, din care cea mai mare parte în stil modern europenesc și care în majoritatea lor aparțin—ca reședințe de vară—prinților, bărbaților de stat și bogatașilor turci, precum și ambasadelor europene.

Aici, în acest raiu pământesc de o frumusețe uimitoare și înconjurat de o atmosferă dulce, curată și răcoroasă, își petrec vara, toți acești favoriți ai soartei.

Incă dela o mică depărtare de intrarea Bosforului, ambele sale maluri sunt înțesate de un mare număr de baterii, armate cu guri de foc de mare calibru, cu traiectorii întinse și curbe, etajate, debordându-se unele pe altele și orientate astfel, că pot bate strâmtoarea prin focuri încrucișate, în tot lungul ei și până departe în largul mărei negre, fără să lase vr'un unghiu mort, nici în direcțiune, nici în înălțime.

La vederea acestor baterii monstre, dintre care unele par a fi de câte 10 și chiar 16 guri de foc, gata să arunce ca o grindină, focul lor ucigator, călătorul capătă imediat impresiunea, că strâmtoarea Bosforului ar fi peste putință de forțat, dinspre Marea Neagră, de către o flotă, oricât de mare și de puternică; și această impresiune a intrat de mult în convingerea tuturor acelora, care au privit când-va Bosforul, cu oarecare atențiune. Ca militari însă, și mai cu seamă astăzi, când în urma marilor dezastre ale armatei turcești, *știm*

cu siguranță „că turcul se lasă să fie surprins“.... putem crede, că printr'o surpriză bine chibzuită, o flotă puternică,—ca acea rusească din Marea Neagră,—și îndrăsneață, ar putea străbate Bosforul fără prea mari sacrificii, pentru a răsturna apoi, tot ce ar întâlnì în calea ei, până în „Dardanele“ și mai departe !.... Această credință o întemeiem și pe impresiunea ce ne-a făcut, dela distanță, că tunurile bateriilor din „Bosfor“—cel puțin în majoritatea lor,—ar fi demodate, așa că n'ar mai corespunde puterei armamentului modern cu tragere repede, cu care sunt înzestrate astăzi toate vasele de răsboiu.

— Intre cele mai importante edificii și palate de pe malul drept al Bosforului, se zăresc mai mult, sau mai puțin și rând pe rând: „Marea școală americană“, care a ars; „Ildiskioskul“, adică palatul detronatului sultan Abdul Hamid; „Palatul camerei deputaților“ și în sfârșit palatul imperial „Dolma Bagtché“, reședința actualului sultan, construit chiar pe malul Bosforului în fața „Cornului de Aur“, foarte aproape de port și a cărui perspectivă în spre mare, se prezintă ochiului, sub un deosebit farmec.

In plină admirațiune dar, am petrecut cam o jumătate de oră, cât vasul a străbătut poeticul „Bosfor“, până la cheiul de debarcare. De aci încolo însă, sufletul meu, beat de deliciile unei priveliști atât de încântătoare și fermecătoare, începù ca prin minune să se întristeze; căci, par'că e un făcut, ca orice impresiune frumoasă, orice iluziune plăcută, să-și aibă decepțiunile ei !....

„România“ era încă la distanță de cheiu, când o ceată de indivizi,—toți îmbrăcați europenește, dar purtând pe cap cele mai bizare și mai cara-

ghioase şepci şi pălării, de diferite forme şi culori, —începură să facă călătorilor depe vapor tot felul de semne cabalistice, fie de chemare la dânşii, fie de arătare a panglicelor multicolore, care împodobiau coifurile lor; iar când vaporul acostă, întreagă această ceată, ca o haită de lupi flămînzi, s'au aruncat pe vapor asupra călătorilor, invitându-i în toate limbile, la hotelurile pe care le reprezentau şi ale căror nume erau scrise pe panglicele late dela şepcile şi pălăriile lor.

Este inutil a mai adăuga, că mai toţi aceşti desperaţi şi sălbateci reclammagii, „la gurile cărora se băteau turcii", erau evrei, greci şi poate armeni.

O altă ceată, care după acostarea vaporului s'a amestecat cu cea dintâi, era acea a „ghizilor", ceva mai serioşi şi între cari unii se prezentau chiar binişor, atât sub raportul îmbrăcămintei, cât şi a educaţiunei. Unul dintre aceştia, un grec tânăr şi simpatic, originar din Atena, s'a prezentat imediat şi foarte prevenitor d-nei şi d-lui X., pe cari îi cunoscusem pe vapor şi cari avusese gentileţa să se ofere a mă iniţia prin constantinopol, ca unii ce mai fuseseră acolo. D-na şi d-nul X., cunoşteau pe ghidul în chestiune de acum 3—4 ani, când, vizitând pentru prima oară Constantinopolul, îl avusese tot pe el la dispoziţiune.

Însoţiţi de acest ghid, câteşi trei plecarăm după o jumătate de oră, cu una din puţinele trăsuri din Constantinopol, care nu lăsa nimic de dorit ca eleganţă şi curăţenie.

Din port, am trecut mai întâi în *„Stambul"*, cel mai vechiu cuartier turcesc din Constantinopol, locuit de turcii cei mai habotnici, mai fanatici dar şi cei mai înapoiaţi dintre toţi turcii Capitalei turceşti. „Stambulul" face parte integrantă din

Constantinopolul european; însă, este desparţit de restul oraşului prin „Cornul de Aur“, un braţ de mare, lat de 4—500 metri şi legat cu cuartierul „Galata“ şi cu restul capitalei printr'un pod plutitor, pe cât de simplu ca formă şi ornamentaţiune, pe atât de ingenios ca contrucţie şi care— după cât am fost informat—este opera unei societăţi engleze, sau germane. Pe acest pod trec zilnic între Galata şi Stambul, zeci de mii de oameni şi de aceea venitul său este foarte însemnat, căci de şi taxa ce se plăteşte este foarte mică, ea este plătita atât de către călăreţi şi cei în trăsură, cât şi de către pietoni şi aceasta, orì de câte ori ar trece pe pod în cursul zilei, sau a nopţei, atât la ducere cât şi la înapoiere.

În Stambul se găsesc toate ministerele şi cele mai mari şi mai importante moschee şi muzee, precum şi palatele Seraiului, adică vechiul palat al lui Constantin cel Mare.

Acì, am vizitat numai „Marele bazar“, care în înţelesul strict al cuvântului, este într'adevăr mare, de oarece se întinde pe o suprafaţă apreciabilă; dar numai într'atât îşi justifică titlul, căci altfel ar trebuì săi i se zică mai bine „anticul“, sau „întortochiatul“, bazar!....

Într'adevăr, iată în ce constă „marele“ bazar din Stambul:

O massă compactă de zidărie, veche de când s'a zidit Constantinopolul, aproape căzută în ruină, formând şiruri neîntrerupte şi întortochiate de dugheniţe, unele mai măricele, dar cele mai multe, nişte chichineţe.

Unele dintre aceste prăvălioare, au mici tarabe pe care se aşează galantarele; iar între şirurile de dugheniţe, şerpuiesc strâmte ulicioare, pavate cu

piatră dc gârlă, nelucrată, fără ventilaţie şi aproape fără lumină.

Importanţa acestui bazar vine mai curând dela vechimea lui şi dela marea variaţiune a articolelor ce se găsec acolo spre vânzare; căci, cineva poate găsì într'adevăr lucruri la care nici nu se gândeşte, însă peste tot numai orientale. Intre altele, se disting prăvăliile de covoare și costume turceşti, precum şi acele de metalurgie și în special de argintărie, în care poţi găsì obiecte de artă, ca gravure, filiforme, etc., noui, dar mai cu seamă antice.

Trecând prin faţa dughenițelor, vizitatorul este pe rând „asasinat" de către toţi aceşti negustoraşi și mai cu seamă de către acei de argintărie, cari-și lucrează singuri, chiar acolo, o bună parte din marfa lor şi cari te chiamă stăruitor, siguri fiind că te vor înşela, căci te cunosc numai decât ca ești străin. Ghizii,—după cât am înțeles,—au și ei o remiză dela „oportuniştii negustori", cari îţi cer preţuri înzecite și însutite, pe obiecte ușoare, fără o valoare reală, dar care, „îţi iau ochii" la prima vedere.

Unii dintre aceşti negustoraşi, mai îndrăsneţi, te urmăresc de aproape cu câte un obiect în mână şi cu o privire de bandit, aşa că, o ființă mai „slabă de îngeri", sub influenţa intimidărei ce i-o provoacă, îl cumpără cu preţul ce i-l cere, numai să scape de el. Acești din urmă negustori, îmi reaminteau pe condamnaţii noştri la munca silnică pe vieață, urmărind pe vizitatori în saline, cu câte un ou, sau alt obiect de sare.

Sergenţi de stradă, sau alţi funcționari, cari sa asigure ordinea și persoana străinilor, nici pomeneală! Intr'un magazin de covoare și costume turceşti. d-na X. îmbrăcând—spre încercare—o

splendidă „feredje“ de culoare roşie frapantă şi punând pe frumosu-i cap de abanos, un fes brodat de cadână şi acoperit cu o maramă *(sarma)* de mătase de o rară fineţe, a fost zărită de un turc din stradă. Ei bine, într'o clipă s'a strâns o mulţime de alţi turci,—în majoritate din acei cu şalvari, brâe late şi fesuri acoperite cu turbane—cari deschizând uşa magazinului şi îndesându-se unul în altul, au început să privească cu ochii aprinşi şi avizi.... pe doamna X., gesticulând şi exclamând în turceşte fraze pe care nu le-am putut înţelege, însă, prin care păreau a spune: „O, fiică a lui „Isus“, vino în haremul meu! Vino frumoasă şi graţioasă făptură,—cu zâmbet de înger şi cu ochii mari şi strălucitori ca aştrii cerului lui Mahomed, în cari arde focul nestins al unei iubiri păgâne!.... Vino, fiică a Dumnezeului creştin şi podoabă a sexului ce întrupezi, să fac din tine regina cadânelor mele; a mea stăpână slăvită şi icoană sfântă, căreea să mă'nchin deapururi, uitând pe Marele Profet şi legea sa!...

Zadarnică a fost intervenţia „ghidului“ şi a negustorului, căci aceşti fanatici mosafiri nu s'au depărtat decât atunci, când uşa magazinului a fost încuiată pe dinăuntru. Natural, d. X. nu putea fi câtuşi de puţin gelos pe acele fesuri încinse de turbane;.... totuşi, înţelegând starea lor psihică, îmi spuse în glumă: „Ia hai să plecăm de aici, că cu ăştia nu-i de glumit,.... te pomeneşti că-mi fură nevasta!...“.

—Celelalte părţi ale Stambulului nu le-am putut vizita, de oarece ne-am înapoiat peste „Cornul de Aur“, vizitând până seara, atât cu trăsura, cât şi pe jos, cuartierele „Galata“ şi „Pera“.

Galata, este cuartierul comercial al capitalei tur ceşti, care începe chiar din port, de pe malul

„Bosforului“ şi al „Cornului de Aur“. Impresia ce mi-a facut acest cuartier a fost mai mult decât penibila.

Toate cladirile, grămădite unele în altele, formează o massă compactă de cărămidă, piatră şi lemn. In general, toate aceste clădiri mici ca suprafețe, dar cu câte 3, 4, 5 și chiar 6 etage, sunt aruncate unele peste altele, fără nici o ordine, sau estetică și construite într'un stil orientalo-turcesc arcacteristic. In aceste clădiri, locuiesc familii turcești și de alte neamuri „clae peste grămadă, fara un petec de curte, fără un pomuşor și fără aer. În aceste condițiuni, oricine își poate lesne închipuì, în ce hal de infecţiune și murdărie locuieşte toată această omenire, mai cu seamă că gunoiul și murdăriile, se întind aproape până în stradă.

În parterul tuturor acestor clădiri sunt instalate pravalii: iar etagele sunt locuite, deşi în multe locuri le-am văzut transformate în depozite de marfuri.

Vazând toate acestea, cineva nu se mai poate mira, nici de faptul că cele mai grave epidemii și-au găsit cuibul în acest oraş de mare, nici de faptul, că cutremurile de pământ și incendiile fac atâtea ravage și victime în Constantinopol. Nu se mai miră, ci se închină în fața „providenței“, care, cu atâta răbdare și bunătate veghează asupra acestui oras,—sfânt altă dată,—spre a nu arde, sau a se prabușì cu totul, la cel d'intâi incendiu, sau cutremur de pământ!

Stradele Galatei, întortochiate și cu desăvârșire strâmte, sunt pavate în general cu piatră necioplita; iar pavagiul, atât prin mijlocul stradelor, cât și pe trotuare, este peste tot stricat și plin de gropi. Multe d'intre aceste strade, sunt în realitate numai nişte ulicioare de câte 2—3 metri lărgime,

fără trotuare şi accesibile numai pietonilor. Când cineva vizitează pentru prima oară acest cuartier, trebuie să fie cu „ochii în patru“, căci altfel riscă să cadă la fiecare pas din cauza hârtopurilor, sau să fie dat peste cap. de către turcii cari duc în spinarea lor sarcini enorme, atât ca greutate cât ca volum; de oarece în Constantinopol şi mai cu seamă în Stambul şi Galata, greutăţile sunt purtate mai mult de măgari şi de către turci, cari, tembeli şi îndoiţi de şale până la pământ, sub greutatea sarcinilor, merg drept înaintea lor, fară să se sinchisească de ceilalţi trecători!

In Galata, nu se vede nici cea mai elementară ordine, în ceeace priveşte instalarea magazinelor mai mult sau mai puţin pe speialităţi. Astfel, aproape în tot centrul comercial, se succedează la rând: măcelărie, magazin de bijuterie şi argintărie, magazin de fructe, farmacie, cârciuma cu instalaţie de fript carne pe trotuar, cofetărie, cafenea, brutărie, manufactură şi mărunţişuri, bragagerie, hotel, băcănie, căldărărie, etc. Astfel, succedându-se prăvăliile de ambele părţi ale stradei, lesne se înţelege, că este imposibil cuiva să-şi cumpere o haină, un ac de cravată, o sticlă de doctorie ,sau de parfum, etc., fără a lua pe rând în nas, tot felul de alte mirosuri şi duhori, mai cu seamă când trece prin faţa cârciumilor, în care zac unele peste altele butoaiele de basamac, pe care-l fabrică chiar acolo, pe loc, în cazanele şi alambicurile aşezate în câte un colţ al cârciumei. Din stradă te ia mirosul de friptură de oaie şi cel pestilenţios de murdării în fermentaţiune; iar din cârciumă îţi vine duhoarea de basamac, pe care turcii îl beau din pahare, mâncând bucăţi de friptură de oaie şi aşezaţi cu toţii la o masă mare de lemn, la care „stau şi de *taifas*“. Împrejurul

acestei mese se învârtesc mereu, atât cârciumarul cu cana mare de basamac, cât şi negustorul de fripturi de oaie; cel d'întâi, umple la fiece semn paharele cu basamac, iar cel de-al doilea, purtând cu mâna stângă şi sprijinită de brâu, o coşcogeamite frigare, scoate de pe ea cu mâna dreaptă câte o bucată de friptură, pe care o trântește direct, pe masa de lemn, în faţa turcului care a cerut'o.... Auzisem că turcul n'are obicei să bea alcool, dar eu am văzut contrarul în Galata, unde cârciumile ea și tutungeriile, sau cafenelele, se văd la fiecare pas.

Pera, este cuartierul europenesc, în care locueşte pătura suprapusă turcească şi unde îşi au reședința de iarnă toate ambasadele europene. Este, într'adevăr, mare deosebire între celelalte cuartiere şi acesta, în care întâlneşti la fiece pas clădiri particulare şi magazine europenești, cu strade ceva mai largi, mai drepte şi mai bine întreţinute. Totuşi, în ceeace priveşte tembelismul, obiceiurile și simţul de curăţenie și higienă, nu se observă— și nici nu s'ar putea observa—o mare deosebire!

Ne oprim cu trăsura la hotelul și restaurantul „Tokatlian", spre a ne răcorì. Este cel mai remarcabil local de acest gen, din capitala Turciei, cum ar fi de pildă „Capșa" la noi şi are sucursale în Thérapia, în Stambul și marele bazar. Era cam pe la ora 5 seara, așa că localul era încă gol. Luasem un pahar cu bere și la un moment dat mă uit împrejurul meu, dar imposibil să văd ceeace căutam!.... Mă ridic în picioare, mă mișc, cautând în dreapta, în stânga, dar în zadar! Nedumerit, chem atunci la o parte un chelner care știa româneşte şi-l întreb:

—Unde aveţi scuipătorile aici?

Chelnerul, mirat par'că de întrebarea mea, se uită lung.... la mine şi-mi răspunde:

— Aici, nu sunt scuipători!...

— Aşa!... dar atunci, unde scuipă lumea care frecuentează localul?

De data asta, chelnerul îmi răspunde fără ezitare:

— Scuipaţi jos, unde scuipă toată lumea!...

Iată dar, că şi aici, în centrul cuartierului Pera, cu tot titlul de „europenesc“ ce-l poartă, însemnătutea scuipatului este tot aşa de mică ca în Stambul şi Galata, un scuipat aruncat indiferent unde, n'are decât cel mult însemnătatea unei picturi de ploaie, căzută în imensa mare!...

Intre toate construcţiunile şi palatele din Constantinopol, este evident, că cele mai mari şi mai importante nu pot fi decât „Ildiskioskul“, adică palatul exsultanului Abdul Hamid, părăsit de stăpânul său numai de 4 ani şi palatul „Dolma Bagtché“, în care locuieşte actualul sultan. Ei bine, ambele aceste două palate, sunt într'o stare de plâns, ca îngrijire şi întreţinere! Lăsând la o parte „Ildiskioskul“, ca fiind scos din splendoare de către junii-turci, însuşi palatul „Dolma Bagtché“, locuinţa împărătească a sultanului actual şi reprezentant al „Marelui Profet“ pe pământ, acelaş palat, a cărui perspectivă şi oglindire în Bosfor mă încântase atât de mult, mi-a făcut impresia unui mare conac de moşie românească, al cărui stăpân „Coconul“ Z., locuieşte la Paris, unde administratorul, sau arendaşul, îi trimite „câştiul!....“. Ce să mai văruiască conacul şi să-l mai cureţe de muşchi şi buruieni; ce să mai înlocuiască acoperişul casei, putrezit şi mucegăit, că doar costă parale şi-i păcat să cheltuiască, mai ales că „boierul“ nu vine pe la moşie decât la

4—5 ani odată şi atunci numai din fugă; căci de, Dumnealui are de gând să-şi vândă moşia, că-i rău amanetată şi trebuie să-şi plătească datoriile!...

Astfel, este palatul „Dolma Bagtché“, al sultanului Mahomed al V-lea! Cu pereţii coşcoviţi, tinicheaua acoperişului ruginită, cu zidul de împrejmuire la fel şi înotând în praf, acest edificiu are înfăţişarea unui palat, care serveşte numai *provizoriu* de locuinţă stăpânului său „scăpătat“, „desgustat“, şi „mizantrop“, care în fiece moment este gata de plecare“, ca unul ce nu s'ar simţì la el acasă,... sau care n'ar ştì ce poate aduce ziua de mâine!....

Iată, iubiţi cititori, cât de bine şi cât de fidel, se oglindia acum 5 luni în urmă, ca şi astăzi, în chiar palatul „Dolma Bagtché“, starea sufletească reală, a sultanului turcesc şi a poporului său; o stare de ruină morală şi materială aproape complectă, pe care nimeni nu o cunoscuse în adevărata ei valoare şi nici chiar acei obligaţi la aceasta; dar pe care numai cu 2 luni mai târziu răsboiul turco-balcanic a pus'o în cea mai deplină evidenţă!...

— Doriam să vizitez vr'o cazarmă, dar ghidul îmi spuse că se interzisese vizitarea cazărmelor de către străini, încă de când se declarase starea de asediu, provocată de răsturnarea junilor turci. Intr'un moment dat, am voit apoi să opresc în stradă pe un ofiţer turc, spre a-i pune câteva întrebări; dar acelaşi ghid mi-a obiectat, că ar fi foarte problematic, să nemeresc tocmai pe unul d'intre puţinii ofiţeri turci, cari cunosc limba franceză.

In faţa acestor dificultăţi şi cum eram „pe fugă“, a trebuit să renunţ la dorinţele mele; totuşi, pe cât mi-a fost posibil, am putut face oarecari observaţiuni privitoare la trupa şi ofiţerii turci.

In acel timp, Constantinopolul era, într'adevar, în stare de asediu; dar, o stare de asediu foarte dulce și tolerantă! Orașul, gemea de trupe active și de rezervă, atât din Constantinopol și Turcia de Europa, cât și din Turcia de Asia. Cazarmele, care dela distanță mi s'au părut și ele destul de prost întreținute, erau pline; iar alte trupe, straine de garnizoană, erau împărțite și parcate pe unitați, în diferite puncte ale orașului. Pe strade circulau mereu patrule; de asemeni, soldați liberi și chiar ofițeri, forfoteau de colo până colo. Vedeam soldați cu totul tineri, cari păreau a nu fi avut mai mult de 18—19 ani, alături de soldați bătrâni, cu mustăți și barbe lungi. Toți erau bine îmbrăcați, în uniforma lor de vară, din pânză olivie, cu bocanci, jambiere în benzi de postav, de culoarea uniformei și cu fesuri-căciule. Uniforma ofițerilor foarte simplă și modestă, nu se deosebia prea mult de a trupei. Nici unii, nici alții, nu pareau a fi la plimbare și de plăcere pe strade, ci mai mult pentru nevoi și interese. Trupa mai ales, părea a fi preocupata de grija procurărei hranei!... In general uscățivi, iar mulți dintre ei slabi și lihniți, soldații turci mergeau cu toții drept înaintea lor, fără a se uita la dreapta sau la stânga, cu capul în jos și cu figurile posomorâte,... triste,... lipsite de viața și însuflețire!... Astfel se prezentau soldații și ofițerii armatei imperiale turcești, pe cari 2—3 luni mai târziu, i-am văzut sdrobiți și fugind în disperare dela Lule-Burgas și Kirkilisse, spre Ceatalgea și Constantinopol!... Aceștia erau soldații sultanilor Abdul Hamid și Mahomed al V-lea, cari la *întoarcerea* lor.... dela lupta.... îngroziseră populațiunea capitalei, guvernul și pe sultanul lor, mai rău decât înaintarea victorioasă, nebunească și furioasă a dușmanului!...

Suntem cam asprì cu turcii, dar nu e vina noastra, ci a lor, cari într'un timp atât de scurt, ne-au arătat atâtea parţi slabe! Dar, la drept vorbind, câte din cele ce am văzut în capitala Turciei, nu se observa şi în ţara noastră, în chiar propria-ne capitală! Oare nu se transportă şi la noi carnea dela abator la măcelarii, trântită în nişte ghiociuri murdare şi acoperite doar de macelarii, cari în nesimţire stau deasupra ei, îmbracaţi în nişte haine tot atât de murdare ca şi ghiociurile? Oare nu vedem şi în capitala noastra frigându-se şi prăjindu-se pe unele strade carnea şi peştele? Oare nu sunt şi la noi strade şi locuri virane în care dospesc toate murdăriile? Oare nu sunt şi la noi curţi şi case, pe la poarta cărora, trebuie să treci cu batista la nas? Oare nu trebuie să treci şi la noi, de dimineaţa până târziu în noapte, în tot lungul calei Victoria, cu ochii, nasul şi gura acoperite, din cauza prafului şi a fumului otrăvitor dela automobile, care te orbeşte şi de îneacă? Ş'apoi, nu trebuie să fiì şi la noi „cu ochii în patru" şi mai ales pe la colţuri de strade, căci altfel rişti la tot pasul sa fii strivit de birjarii impertinenţi şi de şofeurii cari nu sunt mai presus de cei d'întâi? Dar oare iarna, nu rişti să-ţi rupi gâtul şi pe trotuarele capitalei noastre, din cauza gheţei provenită din zăpada, care nu se ridică la vreme? Ş'apoi în timpul desgheţului şi după ploi, nu înnoţi şi la noi chiar în centrul capitalei şi cu saptamânile, prin lapoviţa, apă şi noroi, din cauză ca nu se desfundă, nu se curăţă şi nu se spală străzile la timp şi îndestulător? Da, se observă şi la noi astfel de lucruri, căci doar trăim la porţile orientului şi apoi nu ne-am putut încă debarasa complect de influenţa nefasta a turcilor, care ne-a intrat prea mult în carne şi în oase, în îndelungata

vreme, în care am fost în directă atingere cu ei! Ba, ca să fim și mai drepți, iată că am vazut la turci ceva mai bun şi mai frumos decât la noi! Este îngrijirea animalelor și mai ales a calului și aceasta nu de silă, nici de datorie, ci din dragoste, căci turcul ca și arabul, are un adevărat cult pentru rassa cavalina.

Nu știu daca Turcii au o lege speciala dupa cum avem noi — pentru protecția animalelor: dar știu atâta, ca în scurtul timp cât am stat în Constantinopol, nu am vazut înhamați cai prea slabi, sau murdari, nici cai schiopi, sau atinși de diferite rani, sau boale.

Constantinopolul este mult accidentat; însa, turcii n'au înființat ca la noi, stațiuni de cai, cari să ajute numai la ridicarea tramwaelor pe pante, ci au fixat liniile pe care tramvaele trebuie sa circule cu 1, 2, 3, sau 4 cai, în raport cu valoarea pantelor ce au de strabătut, fara să se gândească a scoate caii din ham, dupa ce au ridicat pantele: așà ca acolo, nu se observa ca în capitala noastră, tristul spectacol de a vedeà caii în stațiune pe timp de iarna, în ger, viscole și ploi, înadușiți de curge apa de pe ei, fara un fir de fân la gura și adeseori neacoperiți!

Dupa înțelegerea ce avusesem de cu seară, a 2 a zi, Sâmbata, la ora 8 dimineața, trebuià să plecăm cu vaporul la insula „Princhipos".

In vederea aceasta la ora 7 1/2 dimineața ma găseam în port: și cum mai erà înca o jumătate de oră până la plecarea vaporului, am cautat sa profit de prezența unui mic „lustragiu" turc, singurul care se gasià în port la acea ora. După socoteala mea, îmi trebuià 10 minute cel mult, pentru a ma duce tacticos la vapor, care erà foarte aproape și alte 10 minute pentru a-mi scoate

bilet şi a ma imbarcà. Decât, socoteala mea nu s'a potrivit cu tembelismul rassei turceşti, căci puiul de turc m'a luat în primire la ora 7,30' şi nu mi-a dat drumul decât la ora 7,55'. Zadarnice au fost supărarea şi protestările mele; zadarnice au fost bătăile din picioare în lădiţa turcului, zadarnice au fost şi bobârnacele ce i-am dat peste fesul său şlipos, că micul turc nu s'a sanchisit de nimic, ba nici nu-şi da osteneala, să ridice ochii la mine. El şi-a văzut de treaba lui, trăgând „a gale“ când cu peria când cu cârpa, aşà că, după 25 de minute, când mi-a dat drumul, numai bine am scăpat şi vaporul!...

Pentru un moment fiind dezorientat,—căci nu ştiam nici din ce loc, nici la ce oră pleacă al 2-lea vapor—mă apropiai de una din casele de bilete instalate în picioarele podului Galata, unde bat la fereastră; un funcţionar turc ridicând ferestruia, îi cer în franţuzeşte relaţiunile ce mă interesau. Funcţionarul mă priveşte cu obrăsnicie, nu-mi răspunde nici un cuvânt,—probabil că nici nu mă înţelesese,—şi închide ferestruia cu o violenţă şi impertinenţă, ce mi-a tăiat pofta să mai întreb şi pe un al doilea!...

Fiind sigur, că d-na şi d-nul X plecaseră cu vaporul de 8 ore, de oarece îi văzusem trecând la vapor, în timpul când turcul îmi lustruia ghetele şi cum aflasem în urma, că al 2-lea vapor pentru insula „Princhipos“ pleacă la ora 9,30'. am căutat să profit de acest timp, pentru a lua o cafea cu lapte. Nevroind a mă depărtà prea mult de podul „Galata“, de unde plecà vaporul, am fost nevoit să intru într'o cofetărie din apropiere,—de altfel cea mai bună care mi s'a părut în împrejurimea portului.

Pe când ma forţam să sorb din „imposibila“

cafea cu lapte ce mi se servise, iata că intră desperat ghidul, spunându-mi că d-na şi d-l X au plecat „rigolând“ pe seama mea, pentruca perdusem vaporul şi că l'a lăsat pe el să mă caute repede spre a-i puteà urmà cu al 2-lea vapor.

Cum l-am văzut, i-am oferit şi lui o cafea cu lapte „à la turca“ iar dupa vre-o 10 minute am plecat împreună spre vapor. Deoarece până la plecarea vaporului mai erau vr'o 3 sferturi de ora, ne-am dus cam spre mijlocul podului Galata, de unde ghidul mi-a arătat cele mai mari şi mai importante moschee din Stambul, precum şi unele dintre ministere. In urmă, m'am coborît sub pod, spre a-l examinà din punctul de vedere al principiilor pe care a fost bazată construcţia lui. Cam îndrăsneţ... şi greu... examen mi-am propus; dar în sfârşit, cu batista la nas... şi cu o voinţă fermă, am făcut constatările mele. Se vede că dorul de a mă instruì, fusese mai puternic decât infecţia ce se degajà din murdăriile ce dospeau acolo,... în centrul oraşului,... pe chiar cheiul de imbarcare a călătorilor !...

Cu acea ocaziune mi-am adus aminte de ceeace se vede şi în centrul capitalei noastre, sub podurile care trec peste Dâmboviţa; căci şi la noi, ca şi în Stambul-Galata turcească, aceste dedesubturi — mai cu seamă în timpul verii — sunt nişte adevărate cuiburi de infecţiune, cu atât mai periculoase sănătăţei şi moralei publice, cu cât la unele, găsindu-se şi cişmele, copiii mici din clasele primare, — băieţi şi fetiţe, — se coboară şi beau apa cu guriţa lor plăpândă din acele cişmele înecate în murdărie, adevărate cuiburi de boale infecţioase şi contagioase, de unde copilaşii inconştienţi le iau pe picioruşele lor şi le duc altor copii în şcoală şi în familie.

Am spus ca podul este lipsit de ornamentaţiuni, dar în schimb este foarte lat. Capetele podului sunt fixate, iar podul propriu zis este mobil şi plutitor, de oarece picioarele lui sunt fixate în nişte pontoane foarte mari şi solide, care fac şi oficiul de cheiu de imbarcare şi debarcare pentru vasele mici de pasageri şi de marfă. Cu chipul acesta, podul se poate desface pe o distanţă destul de mare, pentru a lăsà liberă trecerea celor mai mari vase de comerţ şi de răsboiu; aşà că de fapt, acest pod serveşte şi de baraj pentru vasele de răsboiu străine, ce ar căutà să forţeze „Cornul de Aur" în această parte.

— Dar iata, că vaporul a sosit dela „Princhipos". Ghidul, scoţând repede bilete, ne ridicarăm pe vapor şi ne instalarăm în clasa I-a, pe „cuverta" din prora vasului. Nu ştiam ce voiu puteà vedeà cu ocaziunea acestei excursiuni; dar simţeam o mare bucurie sufletească, ca voiu naviga în marea de Marmara, despre care citisem şi auzisem vorbindu-se atât de frumos.

Comand cafele, scot cutiuţa de tinichea cu ţigări turceşti „extra-extra" — cele mai bune din Constantinopol — şi odată cu plecarea vaporului ne punem la vorbă şi la privit! Călătoria noastră a durat o oră şi jumătate, în care am stors din bietul grec, — ghidul — tot ce ştià despre acele încântatoare poziţiuni şi despre cele mai însemnate edificii. De bună seama îl cam înteţisem cu întrebările, dar vedeam că-l bucură interesul ce purtam acelor încântătoare locuri, de care el însuşi erà îndrăgostit şi despre care îmi vorbea cu mare plăcere şi ca un bun cunoscător.

Eşisem din „Cornul de Aur" şi intrasem în

Marea de Marmara, cu direcţiunea spre coasta Asiei mici. Soarele erà sus pe cer, iar înapoia noastră se vedeà malul european al Bosforului, Galata, Pera şi mai cu seama latura Stambulului dinspre Marea de Marmara. Aproape toate peisagele şi întreaga panorama, pe care le văzusem până atunci, le revedeam acum iaraşi, însa cu totul sub alte perspective, aşà că mi se pareà a le privì pentru prima oara. Schimbarea tablourilor la fiecare pas, constitue înca una din caracteristicele şi farmecele preumblărei în Bosfor şi Marea de Marmara.

Cele 2 moschee Sf. Sofia şi Sultan Ahmed, cu turlele, cupolele şi vârfurile lor; palatele „Seraiului", adică, vechiul palat al împaratului Constantin cel Mare, fondatorul Constantinopolului; muzeul imperial, în care se găseşte şi sarcofagiul împăratului Alexandru cel Mare, în sfârşit vechiul hipodrom (circ) etc., sunt atâtea edificii mari şi însemnate din Stambul, pe care le vezi din toate părţile, sub diferite aspecte şi a căror proecţiune şi armonizare cu întregul fond panoramic al Constantinopolului şi Bosforului, farmeca cu deosebire ochii şi sufletul călătorului.

Spre stânga noastră, pe coasta Asiei mici, se vedeà latura „Skutarilor", care face faţă marei de Marmara. Şi în această parte, ochii întâlnesc o splendidă panoramă, caci, din departare se văd cum apar şi se ridica din frunzişuri: „Marele cimitir", cazarma Selimieh, ocupata pe jumatate de infanterie şi jumatate de cavalerie; Şcoala de medicină „Haidar Pacha", apoi noua gara a Anatoliei pentru Bagdat, spitalul englez „Mis Florins Neidingel", construit şi înzestrat în memoria răsboiului din Crimea, în sfârşit „Kadikioi", adică vechiul „Halghidon" oraşul orbilor) întemeiat a-

cum 200 ani de o colonie de greci, cari n'au înţeles, că adevarata frumuseţe şi valoare a acestor poziţiuni, se gasià pe malul celălalt al Bosforului, în Constantinopol propriu zis, iar nu aici; şi din aceasta cauza, acest „Kadikioi" a şi fost încă de atunci supranumit „Oraşul orbilor".

Inaintea noastra se vedeà la rând, cele 6 insule, formând par'că colierul de perle al Mărei de Marmara. Patru din aceste insule şi anume: „Proti", „Halki", „Handigoni" şi „Princhipos", sunt locuite; iar cele două mai mici şi mai depărtate, „Peta" şi „Oxia", sunt nelocuite.

Rând pe rând, ne-am apropiat de cele 4 insule locuite, căci vaporul opreşte la fiecare din ele. Toate aceste insule şi mai cu seamă „Princhipos" sunt populate şi vizitate pe timpul sezonului, de foarte multă lume din Constantinopol, precum şi de straini; caci, afară de frumuseţe, mai este şi o temperatura, cum nu se poate mai plăcută. In lunile Iulie-August, când căldura te sufocă în Constantinopol şi chiar în regiuni mai nordice, cum ar fi în ţara noastră, pe aceste insule şi în plin soare, e o răcoare care-ţi umple sufletul de sanatate şi placere, de oarece aceste insule sunt deschise şi supuse din toate parţile boarei dulci şi racoroase de mare, fara nici cel mai mic curent.

Astfel fiind, aceste insule sunt populate de frumoase vile, construite în diferite stiluri europeneşti, ceeace face ca calatorul să uite un moment ca se găseşte în ţara turcească. In insula Halki se gasesc şi şcoalele de teologie şi comerţ, situate sus, pe munte, în mijlocul pădurei, precum şi şcoala de marină situată jos, pe marginea mărei. Aceasta din urma şcoală — pe cât am putut-o observa de pe vapor, — este instalată într'o clădire modesta, însă de o curaţenie rară, aşà că m'a

răsbunat în parte, de ceeace văzusem în această privință în Constantinopol.

In sfârşit, iată-ne ajunşi la insula „Princhipos", cea mai depărtată în spre coasta Asiei, dar și cea mai mare şi mai frumoasa dintre toate. Dela debarcader, ne-am dus deadreptul la cel mai mare restaurant și hotel din insula, unde eram siguri că vom găsì pe d-na și d-l X. Intr'adevar, i-am găsit acolo, aşà că dupa vr'o jumatate de ora am și luat dejunul împreună, pe frumoasa terasă a hotelului, care este situata în fața marei. la acest hotel-restaurant, am găsit pe un chelner grec, care mă servise acum 14 ani la un birt din Govora şi care între altele, îmi spuneà ca s'a stabilit cu familia, de mai mulți ani în insula, unde este foarte mulțumit, atât pentru aerul sănătos cât și pentru traiul ieftin de acolo. Și într'adevăr că în insula Princhipos, viața este eftina, de oarece am fost informat că chiar în frumosul hotel în care ne aflam şi în plin sezon, o persoană poate aveà pensiune completa şi foarte buna, nu mai cu 12 lei pe zi; pe când la hotel „Carol" din Constanța, care este similar cu acel din insula Princhipos, numai camera costa 12 la 15 lei şi chiar mai mult de persoană, pe zi.

Insula „Princhipos" este muntoasa, stâncoasă, destul de mare, împădurită și după cât mi s'a spus, cu locuri foarte frumoase pentru escursi uni. E o nostimadă să vezi în această insula, caii și mai ales măgarii, bine îngrijiți, înșeiați și împodobiți cu fel de fel de zorzoane, moţuri şi margele de diferite colori, aşteptând împreună cu stăpânii lor la răspântii de strade, pe excursioniștii cari vor să ridice muntele! Dar e şi mai nostim să vezi aceste animale mici de talie, blânde şi înzorzonate, cu excursioniștii în spinare, iar pe

stapânii lor, fugând dupa ele şi stimulându-le dela spate cu varga, sau cu biciuşca! Aşà e turcul! El, îşi închiriază animalul, dar îl pastrează tot timpul sub ochii şi îngrijirea sa personală.

Pe insula, se mai află între altele şi mănăstirea „Sf. Gheorghe“, care se zice ca este foarte interesanta şi mult vizitată de escursionişti.

O alta observaţiune ce am facut în această insula, este larga întrebuinţare a marmorei, căci, nu este casă care să nu aibă pe afară scări şi chiar împrejmuiri de marmora; iar casele cele mai modeste, trebuind să aibă dè marmoră, cel puţin pragul porţei. De sigur, că acolo marmora este foarte ieftină, de oarece se extrage în cantitaţi mari chiar din insulă. Starea de higienă şi curaţenie în aceasta insulă mi s'a părut că nu lasa nimic de dorit şi se poate duce acolo o viaţa cât de liniştită şi patriarhală,... fără căişori,... fara bula,... fară bacara,... făra varieturi,... făra lautari şi prin urmare fără cancanuri publice, sau familiare!... Oh, şi cu toate acestea, în acest mic paradis, totul îţi surâde şi te chiamă la dragoste sincera şi curată!...

Dar fiindcă venì vorba de dragoste, nu pot uità 2 cadâne din societatea turcească, pe care le-am văzut din treacat, îmbracate în costume turceşti, de coloare maro. Una cu faţa complet descoperită, iar alta având numai ochii puţin acoperiţi cu un „zar“ negru; dar amândoua tinere, fragede şi frumoase, ca te înfiorai,... privindu-le, întocmai dupa cum d-na X, înfiorase pe veritabilii turci din marele bazar!

Pe la ora 2 dupa amiazi, am părăsit insula Princhipos, caci la ora 4 trebuià să plecăm din Constantinopol, tot cu „România“, care se înapoià la Constanţa. Pe vaporaş, foarte multă lume.

Alături de noi, un popa grecesc cu familia, care dela plecarea din Princhipos și până la debarcader, în Constantinopol, timp de o ora și jumătate, nu a făcut decât sa scrie cifre într'un mare carnet și să le adune, fără să-și arunce privirea nici în dreapta nici în stânga. Se vedeà cât de colo, ca erà perfect stăpân pe „adunare" și că „adunase" bine popa în insula!

De pe" insula Halki, s'au suit pe vapor 4 ofițeri de marină, între cari și un colonel, probabil, aparținând școalei de marină, precum și 2 tineri sublocotenenți de cavalerie. Ofițerii de cavalerie având — se înțelege — ochi de „cercetare" și „recunoaștere", s'au așezat la prora vasului și priviau când înspre mare când pe furiș, la frumoasa, exotică, d-na X! Cei 4 ofițeri de marina, însă, s'au așezat pe 2 bănci, alături de noi și au început o discuțiune, care a durat pâna în Constantinopol făra a se interesà — ca și popa grecesc — de cele ce se petreceau în dreapta, sau în stânga lor. Cei dintâi priviau, iar cei din urma discutau; dar în figurile unora, ca și a altora, nu se observà, pic de bucurie, sau entusiasm!

Astfel a trecut și scurtul timp cât a durat înapoierea noastra dela insula „Princhipos" la Constantinopol, de unde la ora 3 1/2 p. m. am și pornit spre Constanța, admirând pentru a doua oara splendida și divina panoramă a Bosforului, cu „balaurii" aceia mari și cu gurile cascate!..."

Cu toate constatările neplacute ce facusem în Constantinopol, am părăsit cu mare părere de rău acest oraș, care, ca situațiune generala fața de cele doua continente și ca pozițiune locală, este adevăratul paradis pamântesc, fara rival pe suprafața globului, de oarece o frumusețe naturala mai clasică, mai armonioasa și mai încântatoare

decât a acestui sfânt colţ de pamânt, nu cred că s'ar mai puteà găsì în altă parte. L'am părăsit cu mare părere de rău, de oarece eram sigur ca aşi fi avut încă multe frumuseţi de văzut şi de admirat, atât ca natură şi artă orientalo-bizantină, cât şi ca marturii istorice şi religioase.

Îmi păreà mai cu seamă rău, ca n'am stat câtevà zile în insula Princhipos, spre a o cercetà mai de aproape şi a mă săturà de aerul dulce şi liniştit al mărei de Marmara; nădăjduesc însă, că cu ajutorul lui Dumnezeu, îmi voi puteà satisface cât mai curând această dorinţa sufletească.

Acestea-mi sunt, iubiţi cetitori, toate impresiile căpătate „din fugă“ la Constantinopol, această perla a naturei, care, ne putem lesne închipui ce ar fi devenit încă, dacă în locul turcilor ar fi stăpânit-o englezii, germanii şi mai cu seamă genialii francezi!

Iată de ce gândesc eu, că viitorul acestui paradis a acestei chei stratego-economice inter-continentale, nu va puteà fi vreodată numai în mâinile bulgarilor, ruşilor, sau ale grecilor, ci va trebuì să fie în stăpânirea întregei Europe, de oarece se impune să devie un centru cu totul neutru şi liber cugetărei şi comerţului, în interesul întregei Europe, a întregei omeniri şi pentru preamarirea lui Dumnezeu, care a creiat aici, atâta frumuseţe şi dor de viaţă!.......

